

Elitārā psihiatrija: privātās nervu klīnikas Latvijā 20. gadsimta 20.–30. gados

Ieva Lībiete

*Rīgas Stradiņa universitāte,
Medicīnas vēstures institūts, Latvija*

Ievads. Latvijā 20. gadsimta 20.–30. gados līdztekus piecām lielām valstij un pašvaldībām piederošām psihiatriskām slimnīcām pastāvēja arī privātā sektora iestādes, kas piedāvāja stacionāro veselības aprūpi pacientiem, kuri sirga ar “nervu un gara” slimībām.

Darba mērķis, materiāls un metodes. Darba mērķis ir apzināt psihiatriskās privātklīnikas Latvijā 20. gadsimta 20.–30. gados un izvērtēt to darbības aspektus, reputāciju un nozīmi vispārējās psihiatriskās aprūpes kontekstā starpkaru periodā.

Pētījumā izmantotie materiāli aptver 20. gadsimta 20.–30. gadu publicētos statistikas datus, publikācijas periodiskajos izdevumos, publicētās atmiņas, Paula Stradiņa Medicīnas vēstures muzeja krājuma materiālus (1. F.) un Latvijas Valsts Vēstures arhīva dokumentus (2439. f.) Pētījumā izmantota vēsturiski ģenētiskā un vēsturiski salīdzinošā metode.

Rezultāti. Psihiatriskajām privātklīnikām Latvijā ir salīdzinoši sena vēsture – jau 1862. gadā Gregors Brucers Rīgā, Sarkankalnā, atvēra privāto psihiatrisko dziedniņu (*Heilanstalt Rothenberg bei Riga*), kuru vēlāk, 1872. gadā, pārpirka Rīgas pilsēta. Nākamajās desmitgadēs tika atvērtas vēl divas psihiatriska profila privātas iestādes – 1897. gadā tika atklāta ārstiem Leopoldam un Maksim Šēnfeldiem piederoša privātklīnika Pārdaugavā, bet 1898. gadā – Ernesta Sokolovska privātklīnika Rīgā. Izveidojoties Latvijas Republikai un sakārtojoties iedzīvotāju sociālai apdrošināšanai, privātā sektora īpatsvars medicīniskajā aprūpē sāka mazināties. Tomēr, saglabājoties pieprasījumam pēc elitāras psihiatrijas, arī starpkaru periodā vairāki psihiatri strādāja privātajā sektorā. Nozīmīgākās starpkaru perioda psihiatriskās privātklīnikas bija Dr. L. Šēnfelda nervu slimnieku un garā vājo privātslimnīca Atgāzenes ielā (1934. gadā nosaukta par “Torņkalna privāto nervu slimnīcu un sanatoriju”) un Dr. A. Šēnfelda nervu un garā slimo slimnīca “Atgāzene”, kas tika atvērta 1933. gadā Vienības gatvē. 1936. gadā Slokas ielā savas durvis vērā Dr. Melleras sanatorija nervu slimniekiem. Šīs trīs privātas iestādes spēja nodrošināt 75 gultu vietas, kas 20. gadsimta 30. gadu nogalē bija tikai ap 2,5% no kopējā psihiatrisko gultu vietu skaita Latvijā; tās nodarbojās tikai ar maksātspējīgu pacientu psihiatrisko aprūpi pretstatā valsts un pašvaldību slimnīcām, kurās tikai niecīga pacientu daļa ārstējās par saviem līdzekļiem. Turklāt maksa privātajās iestādēs pārsniedza valsts slimnīcu cenrādi divas līdz četras reizes. Bez minētajām trīs klīnikām vairāki psihiatri strādāja arī mazāk specializētās sanatoriju tipa iestādēs, kas sniedza pakalpojumus arī “nervu un gara slimību gadījumos”.

Secinājumi. Latvijā 20. gadsimta 20.–30. gados privātais sektors spēja nodrošināt tikai ap 2,5% no kopējā gultu vietu skaita psihiatriskajā aprūpē, sniedzot psihiatrisko palīdzību maksātspējīgiem pacientiem, starp kuriem atrodami arī slavenu latviešu rakstnieku, aktieru un turīgu uzņēmēju vārdi. Privātajās iestādēs, salīdzinot ar vienmēr pārslogotajām valsts slimnīcām, bija ievērojami labāki sadzīves apstākļi, kā arī lielāks medicīniskā personāla skaits uz vienu pacientu. Privātklīnikas baudīja lielāku prestižu, un tās bija psihiatriskās stigmatas mazāk skartas nekā valsts iestādes. Tas atspoguļojas arī iestāžu apzīmējumos, kur privātklīnikas tautā bieži dēvētas par “nervu klīnikām”, “nervu sanatorijām”, “iestādēm nogurušiem” u. tml. pretstatā valsts un pašvaldību mazāk skanīgajām “psihiatriskajām slimnīcām” vai “vājprātīgo iestādēm”. Tomēr, ņemot vērā elitāro pacientu kontingentu, privātās klīnikas biežāk tika iepītas skandālos un tiesas procesos, kas tika plaši atspoguļoti ne tikai laikmeta presē, bet arī literāros darbos un pat teātra iestudējumos, tādējādi piesaistot ievērojamu sabiedrības uzmanību.